

Непроходимі задушливі ліси, яким ще мить тому, здавалося, не буде останньої межі і взагалі поконеччя і які лише за один день блукань виснажили його до краю, коли він вже приречено нидів, що тут йому й каюк буде і тихо рехкав, як жаба в болоті (три яруси, все переплетене грубезними ліанами, що їх, прорубуючи йому лаз-хідник, ледве розсікав лазерний бластер), урвалася раптово. Він хоч і знесилено, але зітхнув полегшено (і треба ж було їхньому посадочному модулю затесатися в кляті джунглі і на додачу в цих глухих несходимих джунглях ще й вийти з ладу) і відразу ж збадьорився. Попереду і аж до обрію в гарячому мареві мріла савана — тропічний степ, зарослий високими травами, там і там виднілися то поодинокі дерева, переважно зонтичні акації, то цілі оази їх. Тягнучись до обрію, савани зникали за екватором.

Мружачись від яскравого сонця, Двоногий вийшов на спекотний путівець. Тягнучи за собою шлейф пилу, польовою дорогою рухалась колона бетеерів з п'яти машин в сіро-зелених камуфляжних плямах. Її замикали два середні танки, затягнуті маскувальними сітками, у яких стирчало зелене гілля. Позад колони ген-ген, наче видивляючись якусь здобич, сюди й туди носились великі торохтливі бабки — плямисті армійські гелікоптери.

"Нарешті! — полегшено зітхнув Двоногий. — Схоже на те, що моя вікова одіссея ось-ось завершиться".

Нетерпіння пошвидше зустріти собі подібних було таким великим, що Двоногий, забувши про все на світі, підстрибуючи й на бігу розмахуючи руками, подався назустріч колоні. Його вже загледіли, верхній люк головної машини відкинувся і на світ білий вигулькнула маленька голова в сіро-зеленій касці і чомусь в протигазі. Коли голова повільно повернулась, блиснули лінзи польового бінокля. І тієї ж миті татакнув кулемет. На путівці приснули фонтанчики пилу.

— Ти що, хомо сапієнс... придуркуватий?! — вилаявся Двоногий, але вилаявся весело, беззлобно і крикнув, наче б його могли почути. — Проснись, служба, протри очі, а тоді й стріляй у білий світ. Я вас сто років не бачив, а ви...

На щастя, більше не стріляли. Але один бетеер, з'їхавши з путівця і роблячи гак, понісся цілиною з явним наміром зайти з тилу й відрізати Двоногого від лісу, хоч той і не збирався тікати. І Двоногий вперше з тривогою подумав: а чи не надто безпечно вийшов він на путівець? Військові є військові, та й невідомо яка зараз ситуація на Асірі. Такі бетеери, якщо йому не зраджує пам'ять, були на озброєнні ще сто років тому. А він, наївний, гадав, що з війнами на Асірі за час його такої довгої відсутності вже напевне ж покінчено... Викликала насторогу й голова, що стирчала з переднього бетеера — з якого лиха вона в протигазі? Невже, що з повітрям?.. Але тут йому спало на думку, що у військових просто навчання. Відпрацьовують якісь свої нормативи, от і понатягали протигази.

Тим часом головна машина зупинилась, відкрились люки і з них почали вистрибувати солдати в плямистій формі, протигазах, з антенами на голові. Але були вони якісь дивні, пласкі, з маленькими головами, а замість звичайних ніг мали по дві пари тонких кінцівок, схожих на телескопічні трубки. Третя пара кінцівок — на рівні грудей — слугувала їм за руки, бо ними вони й тримали автомати. І були солдати чимось схожі на бридких комах чи жуків. Але чому вони в протигазах? Хоча... хоча стривай, то ж, здається, не протигази, то їхні власні лиця. Швидше, писки. І прути обабіч голови, то зовсім не антени, а вуса... І тільки тут Двоногий збагнув, що перед ним... прусаки. Чи таргани. Тільки зростом під два метри.

"Якщо це не сон, я... збожеволів, — майнула в нього думка. — Напевне ж, від радощів, що повернувся на рідну Асіру".

Троє потворних комах підбігли до нього і короткими цівками автоматів показали, щоб він ішов до бетеера. Двоногий пішов, гидливо

пересмикуючи плечима — прусаків він органічно не терпів ще з дитинства. Тільки ті були, як і годиться, маленькі, міліметрів з десять завбільшки, щоб спекатись небажаних квартирантів — їх труїли борою. І ось... Невже мутанти? Чи спеціально кимось виведені?

Підштовхуючи автоматами, прусаки підвели його до головної машини. З неї вже вибрався чорний тарган — овальний, плаский, чорно-бурого блискучого забарвлення, затягнений в чорну військову форму з широкими золотистими погонами — і високо підняв вуса, ворушачи ними. До нього підбіг солдат, запобігливо поставив похідний стілець. Чорний тарган сів у тіні бетеера, закинув ногу на ногу — спершу в одній парі ніг, потім у другій, а третю пару кінцівок схрестив на грудях і тільки тоді звів очі на затриманого. Обличчя його було — точна копія протигаза.

— Двоногий, ти — хомо? — запитав скрипучою, дещо механічною, але все ж зрозумілою мовою. — За своє життя я ще не бачив живий хомінід, лише читав про вас у ваших же книгах. Вчені таргани запевняють: останній хомінід зник давно-давно. Може, ти не справжній, хомо? Говори. Я хочу твоя мова чути.

Затриманий нічого не відповів, бо все ще не вірив у реальність ситуації, як з неба почулося торохтіння, путівцем майнула тінь. Розвернувшись, гелікоптер завис над ними. Підсилений динаміком згори пролунав владний голос:

— Всім слухать! Наказ! Двоногу істоту, здогадно хомо, передати спецкоманді. Колоні продовжувати патрулювати М-15 район. Бути пильним. Не виключено, що в Чорний ліс ховаються ще двоногі.

— Ти з джунглів? — вислухавши голос з гелікоптера, чорний тарган повернувся до затриманого. — Там багато вас?

— Я не зустрів там жодного хомініда, хоча проблукав три дні, доки не вибрався звідти.

— Як ти опинився у лісі?

— Вимушена аварійна посадка після повернення з Далекого Космосу.

— Ти був сам?

— Мій товариш загинув, а я пішов шукати собі подібних.

— О-о, ти будеш довго шукати двоногих. Довго дуже-дуже. Не можна знайти те, чого... немає. Ти мене зрозумів?

— Я перестав розуміти, як повернувся на Асіру.

— Скільки ти не був на планет Асіра?

— Сто років.

— Ти кажеш, неправда, ти надто молодий для такий вік.

— Сто років минуло на Асірі, а за корабельним часом сплигло всього лише десять років.

Рвучкий порив вітру ледь не відкинув їх від бетеера — поруч спускався гелікоптер із спецкомандою... Схоже було на те, що його божевільний сон затягується надовго. І Двоногий ніяк не міг — хоч і робив вольові зусилля — проснутися, щоб позбутися тієї маячні. На його рідній планеті Асірі — цивілізація розумних прусаків і тарганів?!. Таке й справді може хіба що приснитися в найбезглуздішому сні.

Він сидів на якомусь ящику в гелікоптері, що був захаращений різним військовим спорядженням і все ще не міг отямитись і хоч що-небудь осмислено обдумати. З обох боків і напроти нього сиділи все ті ж солдати-прусаки. Аби не дивитися на потворних комах, відвернувся до

ілюмінатора. Гелікоптер летів низько, внизу вже тяглися оброблені квадрати полів, там і тут виднілися поселення, оточені тополями, і в Двоногого солодко-млосно стислося серце — ось зараз, ще трохи і він опиниться серед своїх, а бридкий сон назавжди щезне. Але й унизу він бачив все тих же прусаків, котрі, як справжні хомо, порались або в дворах, або на городах.

— Послухайте, ви... — різко повернувся він до солдатів. — Де, зрештою, поділися мої одноплемінники?

Солдати не ворухнулися, все так же сиділи німо й закам'яніло. Тільки поважний рудий прусак із синіми командирськими нашивками стенов плечима, щось подумав і сказав:

— Я в школі вчив... Рід хомо са... са...

— Сапієнс, — підказав Двоногий. — Хомо сапієнс — людина розумна.

— Не зовсім розумна, — гмикнув рудий прусак з голубили нашивками і повернувся до молодого солдата з чорними нашивками. — Єфрейтор, Ка.

— Слухаю, капрале.

— Ти навчався в інституті. Розтовкмач Двоногому по наука...

Єфрейтор з меткими живими очима відтарабанив, як на уроці:

— Внаслідок негативних екологічних процесів, що почалися з вини господарської діяльності хомінідів, забруднення ним атмосфери, аварій на атомних станціях, що одна за одною виходили з ладу й заражували все навколо, у спадковому апараті хомінідів нагромадилися негативні генетичні зміни. Вони й прирекли рід хомо сапієнс на поступовий занепад — як фізичний, так і розумовий. Але мутагенні процеси, що були

негативними для хомо, для нас, комах, на щастя, виявилися позитивними. Завдяки мутаціям ми, нарешті, повернули собі Асіру.

— Не збагнув, — вступився в нього капрал. — Хіба ми вже один раз володіли планета Асіра?

— Так. В минулому на планеті Асіра вже було царство комах. В карбоні. Потім виникли хомо, чисто випадково. І відтіснили нас, комах. Але хомо самі себе й знищили, хоч самі себе перед тим і оголосили розумними. Тепер на планеті Асіра наше царство. Ми вивчили мову хомо, прочитали їхні книги, а науку і техніку двоногих повернули собі на благо. І навчилися робити все, що раніше вмів робити рід хомо сапієнса. Потім була війна всіх комах. Ми, таргани і прусаки, перемогли всіх мутантів і утвердились на Асірі, як нова цивілізація.

— Молодець, єфрейтор Ка, — капрал поляскав його кінцівкою по плечу. — Відслужиш своє, повертайся в інститут. З тебе вийде великий наука. А мені — дослужитися б до генерала, — на його лиці-протигазі з'явилося щось схоже на посмішку. — І більше нічого й не треба... А двоногі — погані. Туди їм і дорога. Я чув від свій діда... Коли ми, прусак, були маленькі, хомо не хотіли, щоб ми жили в їхній квартир... Вони труїли наш предок, виживали прусак із світу білого. А я ось сиджу... З тобою, Двоногий. І бесідную. Мирно. І не чіпаю тебе, хоча й міг би. Цінуй моя... е-е... доброта і гу... гу...

— Гуманізм, — підказав єфрейтор.

— Хай буде і гуманізм, — погодився капрал. — Мова хомінід — трудний мова. Але я все одно її вивчай.

Невдовзі в ілюмінаторі з'явилась ріка і це по якомусь часі на обох її берегах — високому правому і пологому лівому — зв'язане низкою мостів вигулькнуло чимале місто. Через кілька хвилин гелікоптер сів на приміському аеродромі і в місто затриманого повезла у відкритому

армійському джипі. Місто, як невдовзі переконався Двоногий, було не лише великим, а й велелюдним... Він подумав "велелюдним" за звичкою, на вулицях повсюди бачив лише прусаків і тарганів. З відчинених дверей кінотеатру, мимо якого проїздив джип, вивалив натовп глядачів — все ті ж прусаки й таргани. Жваво жестикулюючи, вони, здається, обмінювались враженням від щойно побаченого фільму. Ближче до центру, то там, то тут зводились нові будинки, снували машини з будівельними матеріалами, поверталися стріли підйомних кранів — хомо, як і перше, ніде не було видно.

Біля одного з багатоповерхових будинків юрмились роззяви, задираючи вгору довговусі голови, щось там цікаве видивлялися.

— Спинись, Лу, — велів капрал шоферу, — подивимось і ми.

Під балконом тринадцятого поверху, ледь утримуючись за решітку висіло мале тарганення й відчайдушно кричало. Внизу жваво обговорювали критичну ситуацію: впаде малюк чи втримається?

— Б'юсь об заклад, — вигукнув хтось із натовпу, — той шпінгалет не протримається й хвилини!

— Це й дурний видно, — погодився капрал. — Мокре місце від нього лишиться через хвилину... Іншим буде наука. — До шофера: — Рушай, не маєм більше час... Стривай, здається, вже падає той негідник.

Тієї ж миті почувся різкий свист і Двоногий, майнувши перед носом отетерілих солдатів ногами, зник угорі. Стрімко набираючи висоту, він нісся попід будинком угору.

— Всім слухать! Наказ! — зриваючи голос, закричав капрал. — Двоногий утік. Хапать Двоногого — інакше полетять наші дурний голова!

Солдат, як вітром видуло з джипа. Опинившись під будинком, вони забігали сюди й туди, хтось уже звів угору автомат.

— Не стрілять! — крикнув капрал. — Двоногий зовсім не тікати!

Коли Двоногий долетів до тринадцятого поверху, мале вже зірвалося і почало падати. Але Двоногий встиг його перехопити і по якійсь хвилі плавно опустився з ним на тротуарі. Прямо в руки солдатів, котрі забравши живе й неушкоджене тарганення, скрутили мого рятівника і потягли до джипа.

— Ай-ай! Я трохи не втратив погон, — забідкався капрал. — Хто б міг подумати... Як стріла з джипа вилетів. От і спробуй стати генералом...

— У нього за спиною замаскований ранцевий реактивний двигун, — вигукнув єфрейтор-інтелектуал. — Ми не знали про це, він міг утекти.

— Здорово міг би, — погодився капрал. — Слухай, Двоногий. Ми нічого не знай про твій апарат. Ти міг би втекти. А ти полетів рятувати малий. І викрив себе. А малих у нас багато плодиться. Ну, розбився б один... На один менше, на один більше — щоб змінилося, га? Чому ти так вчинив?

— Не знаю, — буркнув Двоногий і відвернувся.

— А я, здається, знаю, — збуджено вигукнув єфрейтор. — Він тому так вчинив, що в нього є... душа!

— Ду-уша-а?.. насторожено перепитав капрал. — А що це єсть? Чому я про це не знай? Що таке... ду-уша-а?..

— Те, чого у нас немає, — пояснив єфрейтор.

Капрал спалахнув.

— Ми заберемо у Двоногий його душа. Вона стане наш душа!

— Це неможливо, — зітхнув єфрейтор.

Капрал ще дужче спалахнув.

— Для наш армій все можливо!

— Це неможливо, — вперто повторив тарганячий інтелектуал.

— Так говорить твій наука?

— Мій наука, — в тон йому відповів єфрейтор.

Капрал посопів трохи, певно заспокоюючись, зітхнув.

— Жаль...

І чи не вперше задумався. І всі у джипі задумались — навіть солдати, котрі взагалі ніколи і ні про що не думали. Їхали мовчки. Капрал, позиркуючи на Двоногого, час від часу зітхав і бурмотів про себе:

— Міг урятуватися... Чуєш, Двоногий, у джунглях є ваш двоногі створіння. Там ще є ваш хомо. Ти міг би урятуватись і втекти до них. А ти кинувся чужий дитина рятувати. Ми такого ще не знай...

— Слухай, розумнику, — по хвилі озвався до єфрейтора. — Я згадав. Я вчив колись у школа. Двоногий мали свій бог. Вони його розіп'яли на отой... перекладина.

— На хресті?

— Так. Він воскрес і став їхнім богом. Нам теж треба розіп'ясти Двоногий. На хрест. Він воскресне і стане наш бог. Ми будемо йому вірити. І молитися. І в нас тоді з'явиться наш душа? З'явиться, так?

Єфрейтор-інтелектуал чи не вперше вражено дивився на капрала, якого, здається, дуже добре знав.

— Я питаю: так? — нетерпляче вигукував капрал. — Кажу, розумнику. Коли у нас з'явиться свій бог, у нас з'явиться і свій душа? Так?

Але єфрейтор-інтелектуал, котрий все, здавалось, знав, цього разу не знайшовся, що відповісти своєму командирові, якого, до речі, потай вважав тупаком.

У джипі всі змовкли і задумливо німували.

Принаймні так здавалося, що — задумливо.

Держав рот на замку і Двоногий, до пульсації в скронях міркуючи про ту жахливу метаморфозу, що спіткала рідну Асіру за час його столітніх мандрівок Далеким Космосом. Що й казати, сюрприз такий, що, як колись у дитинстві любила казати бабуса: "ні пером описати, ні словами розказати..."

"Спокійно, спокійно, прийми ще й цей удар долі, мабуть, не останній і не забувай, що ти — хомінід, а не якийсь там тарган-мутант" — наказував сам собі Двоногий і це додавало йому дешицу духу.

Брав собі в думку і те, і те, а як уже й зовсім ставало нестерпно, погладжував у себе на грудях значок, своєрідну візитку планети Асіра із сузір'я Фенікса, що досі виручав його на далеких, немислимо далеких парсеках чужих світів. Талісман той зображував гордого птаха, схожого на орла, з червоно-золотим вогненним пір'ям. То був фенікс, чиїм ім'ям звалося їхнє сузір'я, у якому, попри все, линула по своїй орбіті рідна його

Асіра — тепер планета прусаків і тарганів. Власне, їхньої цивілізації. Хоча в джунглях, як обмовився капрал, десть ще ховаються, намагаючись вижити, вцілілі хомініди, тож він не самотній, а тому не все ще втрачено. Треба лише сподіватися, надія, як відомо, вмирає останньою. А поки він живий, вона не буде останньою. Та й фенікс — птах не тільки чарівний. Він ще й безсмертний, птах вічного відродження і невмирущості. І що з того, що їхній фенікс сьогодні самоспалив себе, але ж завтра він знову відродиться з попелу — молодим і оновленим, ще кращим, як був. Якщо тільки від нього ще залишився живлющий попіл — в чому Двоногий ні-ні, та й сумнівався. А з якої речі — і сам не знав. Рятуючись, гнав від себе ті сумніви, і гнав...

Джип час від часу кидало на ковдобинах, мотало-сіпало з боку на бік і прусак-водій хоч і стомлено, але звично кляв міську владу — за нікудишні дороги. Точнісінько, як її кляли колись і хомініди...